

Praha 27. listopadu 2009

„Finanční gramotnost (FG) jako základní součást Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, soutěž FG a měření FG

Když se společnost COFET, a. s. začala na konci roku 2007 věnovat přípravě a výuce finanční gramotnosti na základě požadavků odborníků z MPSV a potřeb projektu Dost dobrá šance, byla Česká republika v relativně dobré hospodářské a ekonomické kondici. Většina neodborníků- mnohdy i pod dojmem některých nešťastných vyjádření neinformovaných představitelů- proto finanční gramotnost považovala za vyhozený čas i peníze. Tento názor se ostatně u mnohých udržel až do začátku krize na podzim 2008 a to i přesto, že již na přelomu roku 2007/2008 se začaly projevovat negativní dopady nízké úrovně finanční gramotnosti. Nízká úroveň finanční gramotnosti společně s masivní agresivní reklamou začaly již na konci roku 2007 způsobovat u cílové skupiny dlouhodobě nezaměstnaných vysoký nárůst předluženosti, která předchází chudobě a sociálnímu vyloučení, protože předlužení jsou obtížně zaměstnatelní, ne-li přímo nezaměstnatelní.

V přednášce na odborném semináři v Senátu Parlamentu ČR dne 31. 3. 2009 jsem použil jako druhé a závěrečné motto: „Zajistit vzdělávání základů finanční gramotnosti minimálně pro 10 milionů občanů České republiky“, které navazovalo na většinou nesplněné závěry První mezinárodní konference k FINANČNÍ GRAMOTNOSTI, která se konala 31. října 2008 v tomto sálu. Projekty finanční gramotnosti pro dospělé z ESF byly na MPSV ČR v podstatě umrtveny a proto jsem si dovolil toto motto, byť mírně upravené, ponechat jako motto dnešní konference, protože právě proto jsme se zde dnes sešli, abychom sjednali nápravu. Toto motto by mělo být cílem nejen nás přítomných, ale i všech politiků a mocných tohoto státu.

Začátky vzdělávání finanční gramotnosti bez základních materiálů však nebyly vůbec jednoduché. Protože nebyly k dispozici žádné učebnice FG, pedagogové a odborníci společnosti COFET, a. s. vytvořili komplexní materiály- učebnice, pracovní listy i příručky lektora. MŠMT schválilo standardy finanční gramotnosti v prosinci 2007 a materiály společnosti COFET, a. s. se naštěstí ukázaly vyhovující nejen z hlediska praxe, ale i z hlediska standardů MŠMT ČR.

Již na počátku roku 2008 však začaly útoky na finanční gramotnost i na projekt Dost dobrá šance, ve kterém byla finanční gramotnost poprvé v tomto rozsahu realizována a samozřejmě i na společnost COFET, která finanční gramotnost začala učit a masivně propagovat. Útoky na perfektní projekt Dost dobrá šance (Pomoc dlouhodobě nezaměstnaným na Ostravsku a Mostecku) ignorovaly inovativnost a kvality tohoto špičkového pilotního projektu Ministerstva práce a sociálních věcí, které byly paradoxně opakovaně po zásluze oceňovány jak v Bruselu, tak i nezávislými auditory. Při vší skromnosti musím dodat, že tento projekt byl realizován společností COFET, a. s. a to k maximální spokojenosti zadavatele

MPSV a hlavní naplňované indikátory např. 1.000 zaměstnaných byly bohatě přeplněny, ale detaily budou uvedeny v dobrých příkladech.

Velké nebankovní subjekty půjčující peníze velmi rychle identifikovaly vývoj vzdělávání finanční gramotnost pro dospělé jako problém ohrožující jejich miliardové investice do reklam na půjčky, protože COFET učil nejprve desítky a pak tisíce dospělých klientů a další zájemce např. i zdánlivě banální elementární zásady- přečti si vše, zejména to, co je malým písmem, nabízená rychlá „bezpečná“ půjčka pro tebe není životní šancí, ale může být životní tragédií, zjisti si, kolik vlastně musíš celkem vrátit, zjisti si kolik je RPSN, atd. O co více vadí vzdělávání finanční gramotnosti dospělých, o to méně naštěstí těmto nebankovním subjektům vadí úspěšné pilotní vzdělávání finanční gramotnosti u dětí. Možná je to tím, že děti- zatím také naštěstí- nemohou podepisovat smlouvy ani dnes ani zítra a za několik let může být vše jinak.....

V roce 2008 se také začaly objevovat i kvalitní materiály pro děti na školách např. od NÚOV, od ČNB a dalších. Tím, že ve druhé polovině roku 2008 udeřila i na Českou republiku finanční krize, byly akcelerovány problémy s předlužením a předluženými a konečně se trochu zmírnily i útoky na finanční gramotnost pro dospělé. Nyní již nejen odborná veřejnost ví, že finanční gramotnost pro dospělé je nezbytnou součástí základního vzdělání všech věkových kategorií obyvatelstva a že finanční gramotnost je první a základní prevencí předlužení a tedy i sociálního vyloučení.

Začít s výukou FG se samozřejmě musí již na základních školách a k tomu MŠMT ČR svými aktivitami za podpory MF ČR nezadržitelně směřuje. Dobrým příkladem jsou např. materiály NÚOV „Finanční gramotnost- obsah a příklady z praxe škol“ i chystaná „Finanční gramotnost- úlohy a metodika“ od kolegy Klínského a kol., kterou NÚOV do konce tohoto roku vydá. ČNB a její učebnice a pracovní listy od manželů Skořepových pro vzdělávání finanční gramotnosti pro děti a jejich rozeslání na školy a následným vzděláváním pedagogů rovněž investovala nemalé peníze a významně tak podpořila rozvoj vzdělávání finanční gramotnosti u dětí ve školách.

Doplnění chybějícího vzdělání finanční gramotnosti dospělých však vyžaduje systémové financování např. z ESF. Pro příklad je nutno uvést, že např. MPSV a ESF do projektu „Prevence předlužení a jak z předlužení“ investovalo 11,6 milionů Kč. Akcionáři COFET, a. s. investovali do vzdělávání finanční gramotnosti dlouhodobě nezaměstnaných v Dost dobré šanci a na uspokojení těch zájemců, na které se nedostalo prostředků v projektu „Prevence předlužení a jak z předlužení“, do dalšího vzdělávání dospělých i dětí, do vytvoření Slabikáře finanční gramotnosti a včetně podpory nestátní neziskové organizace FINANČNÍ GRAMOTNOST, o.p.s. nerozdělený zisk z minulých let ve výši 12 mil. Kč a další prostředky získané od sponzorů, celkem téměř 15 mil. Kč investovaných do finanční gramotnosti.

To vše je však stále zoufale málo, protože má-li se zajistit vzdělávání finanční gramotnosti pro dospělé, je nutno zapojit prostředky ESF řádově vyšší a tady již je nutná aktivní účast MPSV ČR a jeho zapojení např. jako klíčová preventivní aktivita v rámci Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Ať chceme nebo nechceme,

finanční gramotnost je základní součást Evropského boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení.

Základní otázkou totiž je, proč je potřeba postupovat drahý a složitý, mnohdy i bolestivý proces oddlužení, který již pouze řeší důsledky předlužení. Důvodů, proč se zadlužení, které může být i vysloveně pozitivní- např. hypotéka na pořízení bytu, apod., mění na předlužení je více. I slušný a chytrý člověk s přiměřenými dluhy se může nešťastnou shodou okolností stát předluženým, zvláště pak pokud nemá základy finanční gramotnosti. Touto shodou může být například náhlá nečekaná ztráta zaměstnání, ve kterém se vyučil, ve kterém pracoval jeho otec i děd. Firmy krachují nejen v krizi, ale zejména v krizi. Tato varianta předlužení z neznalosti, kdy svou roli sehrává agresivní reklama na různé úvěry, je úplně zbytečná a právě a zejména této variantě se dá velmi účinně předejít poskytnutím základů finanční gramotnosti. Problém je v tom, že předem se dá těžko odhadnout, kdo z občanů tyto základy bude potřebovat a kdy. Jediné řešení, které ostatně vychází jak z průzkumů, které si dělalo MF ČR (výzkum STEM), tak i z průzkumů a výzkumů, které dělal COFET, a. s. v průběhu let 2008-2009, je dát základy finanční gramotnosti všem dospělým.

Změna stylu života a změna životních postojů spojená se změnou životních hodnot a způsobu života a nepřipravenost českých občanů na tyto změny- byť dvacet let po sametové revoluci- to prostě vyžadují. Každý člověk je svým způsobem ovlivnitelný, v poslední době je však reklama natolik intenzivní až agresivní, že proniká do podvědomí všech. Pouze člověk velmi znalý a silný je zcela odolný vůči těmto reklamám. Zkuste si, prosím, pouze vzpomenout, kdy se vám naposledy vybavila např. nějaká podmanivá melodie či slogan z reklamy. Problém je v tom, že vnímáme reklamu i podvědomě, zvláště je-li takto reklama kvalitně cílena.

Co občané státu asi právem vyčítají je nedostatečná legislativa a nedostatečná právní ochrana občanů před různými podvodnými půjčkami zejména nebankovního sektoru. Naštěstí se již i situace v legislativě díky MF ČR a Ministerstvem spravedlnosti ČR začíná měnit k lepšímu. Doufáme, že to bude dříve, než bude nahrazeno staré pořekadlo „Co Čech, to muzikant“, novým pořekadlem „Co Čech, to předlužený s exekucí“. Samozřejmě existují skupiny obyvatel více a méně ohrožených. Určitě se zatím budeme méně obávat rizika předlužení a podepsání ekonomicky sebevražedných úvěrů u bankovních úředníků než např. u dětí odcházejících do života z dětských domovů. Zde mi to nedá a musím pochválit MŠMT, které např. právě na skupinu dětí v dětských domovech pamatovalo ve výzvě na projekty ESF. Určitě je také nezbytné neprodleně poskytnout základy finanční gramotnosti těm, kteří opouštějí brány nápravných zařízení a mnohdy se vrací do zcela jiného světa, než byl svět, který znali v době nástupu výkonu trestu. Pokud nebudou mít základy finanční gramotností, mohou se velmi rychle vrátit zpět do péče státního zařízení.

O školení nezaměstnaných v základech finanční gramotnosti byl takový zájem, a to nejen ze strany klientů projektu, že jsme museli realizovat další kurzy finanční gramotnosti zcela nad rámec projektu „Dost dobrá šance“ za prostředky COFET, a.s. Na základě poptávky občanů, státních i nestátních neziskových organizací proto Ministerstvo práce a sociálních věcí na jaře 2008 vytvořilo 2 projekty vzdělávání finanční gramotnost:

Projekt finanční gramotnosti pro dlouhodobě nezaměstnané „Prevence předlužení a jak z předlužení“, který měl lokální charakter a celkem včetně přímé podpory stál za 11,6 milionů Kč. Tímto projektem úspěšně prošly v srpnu až říjnu 2008 klienti z Ostravska a Mostecka. Zájem občanů i organizací prokázal správnost a účelnost řešení vzdělávání finanční gramotnosti jako základní formy prevence narůstajícího problému předluženosti.

Druhý projekt „Školení lektorů finanční gramotnosti“, měl zajistit vytvoření komplexního systému vzdělávání lektorů finanční gramotnosti a byl určen pro oblast Prahy. Tento projekt byl významný nejen lokací, ale především vytvořením uceleného systému vzdělávání FG dospělých. Pro ověření systému mělo být v projektu proškoleny minimálně 350 lektorů z MPSV, úřadů práce, Magistrátu hl. m. Prahy, Hospodářské komory a neziskových organizací. Projekt byl zásadně průlomový pro rozvoj finanční gramotnosti v celé České republice. O zakázku na realizaci tohoto kvalitního projektu MPSV soutěžilo v červenci 2008 v otevřené veřejné zakázce 6 renomovaných českých a zahraničních společností, vyhrál COFET, a. s.

Projekt však přitáhl pochopitelnou pozornost nebankovních půjčovatелů peněz, neboť jim ohrozil jejich miliardové investice do reklam a mnohamiliardové zisky z toho plynoucí. Následný lobbying způsobil, že projekt byl v říjnu 2008 zrušen ke škodě mnoha občanů a mandatorních výdajů státu na mnoho let dopředu. Následující rok ukázal a stále ukazuje a dlouho bude ukazovat finanční i lidsky tragické dopady na předlužení občanů, které toto zrušení projektu zavinilo. Dodnes také nikdo neočistil odborníky z MPSV ČR, kteří projekt vytvořili a kteří byli profesně poškozeni vyjádřením neodborníků, kteří projekt označovali za zbytečný výmysl úředníků. Neodborníci operovali argumenty typu: „Dostal jsem signál, že tato zakázka patří mezi projekty, které jsou dělány s cílem, jen aby se utratily peníze a skutečná efektivita nízká, tak jsem radši ten projekt zrušil, než aby se vyplatily peníze za něco, co nemá smysl.“ Je smutným paradoxem, že nejen COFET, a.s., ale i další odborníci marně upozorňovali již v srpnu 2008 na možné korupční tlaky od nebankovních půjčovatелů peněz, spojené se snahou tento projekt za každou cenu zrušit, protože tento projekt byl zásadním průlomem pro rozvoj finanční gramotnosti pro dospělé.

Z výše uvedeného pohledu je asi nejsmutnější, že tito neodborníci, kteří rozhodovali dodnes asi ani netuší, že dopady z předlužení a z nezaměstnatelnosti našich předlužených spoluobčanů mají dopad na nás všechny a mohou mít dopad i na jejich děti a to velmi dlouhodobým přetěžováním sociálního systému zbytečnými mandatorními výdaji. Osobní a rodinné tragédie, zdravotní a psychické potíže jsou další velmi negativní stranou tohoto problému, který se týká nás všech.

Pro ilustraci rozsahu problému uvádím, že např. při školení základů finanční gramotnosti pro zaměstnance filiálky významné německé společnosti v dubnu 2009 se ukázalo, že na celkem 1.900 zaměstnanců filiálky připadá 902 aktivní exekuce. To vše u společnosti, která platí svým zaměstnancům slušně a pravidelně. Situace zaměstnanců u společností, které již nemají ani na výplaty svým zaměstnancům, je samozřejmě ještě dramaticky horší. Tento zajímavý vzorek svědčí o tom, že informace o narůstajícím počtu návrhů na exekuci na soudech v ČR nejsou pouze poplašnou zprávou— ostatně pozvání na tuto konferenci přijali i

význační zástupci české justice- předsedkyně senátu Městského soudu v Praze, zástupci krajských soudů např. z Českých Budějovic a okresních soudů, kteří v diskuzi mé informace potvrdí či vyvrátí. Stejně tak by mohli potvrdit přítomní vrcholní představitelé současného vedení MPSV a ředitelé úřadů práce informace o podstatném nárůstu dotazů od exekutorských úřadů, soudů, apod. Nezaměstnaní jsou z hlediska předlužení a následného sociálního vyloučení doslova ohroženým druhem. Odborníci zabývající se sociální problematikou sami mají zájem o znalosti finanční gramotnosti proto, aby mohli radit svým klientům, což prokázaly např. výzkumy u Asociace poskytovatelů soc. služeb v září a říjnu t.r.

Bez znalosti finanční gramotnosti je člověk v dnešní společnosti ztracen a prakticky bez šance na úspěšnou existenci. Opakovaná pilotní školení finanční gramotností na státních úřadech, v soukromých společnostech, se sociálními pracovníky, na školách, učilištích i univerzitách prokázala zájem všech skupin občanů o finanční gramotnost a její význam pro každého občana. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR také proto podpořilo 1. ročník celostátní školní soutěž „Finanční gramotnost“, kterou organizuje nezisková společnost FINANČNÍ GRAMOTNOST, o.p.s. a kterou společnost COFET, a. s. podporuje. Soutěž bude současně využita i pro bezplatné pilotní měření finanční gramotnosti našich dětí pro potřeby MF ČR resp. OECD.

Člověk, který díky předlužení ztratí zaměstnání, bydlení, rodinu, apod. časem již nemá co ztratit a stává se trvalou zátěží sociálního systému. Sociální výdaje jako mandatorní výdaje tíží ekonomiku každého státu a v době krize se stávají stále větší přítěží, která pomáhá táhnout státní rozpočet ke dnu. Chybějící vzdělání finanční gramotnosti je proto zásadní problém společnosti, nejen problém sociální, ale i problém bezpečnostní a celospolečenský. Takový problém, že se musí dříve nebo později stát prioritou každé vlády. Nejedná se pouze o mandatorní výdaje, které se nyní v době krize stále více stávají prioritou, ale- a to především- o zdravou společnost s minimem sociálně vyloučených. Krize vyostřuje napětí ve společnosti, ale pokud budeme mít v ČR co nejdříve deset milionů finančně gramotných lidí, alespoň některé problémy státního rozpočtu i kapitoly MPSV ČR mohou být v mnoha příštích letech podstatně menší.

Hledejme tedy společně cestu, jak využít účelně peněz z ESF na prevenci předlužení a sociálního vyloučení formou finanční gramotnosti, která je podstatně snazší a lacinější než následné řešení následků finanční negramotnosti. Motto naší dnešní konference i Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení nás k tomu přímo vybízí. Ztratili jsme zbytečně více rok vzdělávání finanční gramotnosti dospělých. Můžeme sice najít viníka, ale to situaci nevyřeší a těm, kteří se mezitím již zbytečně předlužili, to již stejně nepomůže, to je otázka svědomí. Hledejme společně řešení, nenechme si, prosím, ujít šanci využít roku 2010 jako Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení a zdrojů z ESF zejména na vzdělání dospělých občanů ČR ve finanční gramotnosti.

Tato šance se již nemusí opakovat, nenechme proto, prosím, další tisíce a desettisíce našich spoluobčanů přijít nejen o práci, majetek, ale mnohdy i o celou budoucnost a to ne z lenosti nebo hlouposti, ale velmi často z prosté a pouhé neznalosti finanční gramotnosti.

Děkuji za pozornost.